

A fegyverszünetről a Lausanne-i békéig. Az I. világháborút lezáró békerendezés forrásai történelmi és levéltárosi szemmel

Richafort, Isabelle – Nathan, Isabelle (szerk.): Sorties de guerre de l'armistice au traité de Lausanne, 1918–1923. [A fegyverszünetről a Lausanne-i békéig, 1918–1923] État des sources. Acte de colloque 4 et 5 décembre 2018.

Centre des Archives diplomatiques/Musée de l'Armée. Collection „Diplomatie et Histoire”. Direction des Archives. Ministère des Affaires étrangères et européennes et le CTHS, Paris. 2021. p. 275. ISBN 978-2-7355-0922-5

A francia Külügyminisztérium Levéltára és a francia Hadtörténelmi Múzeum 2018. december 4–5-én Párizsban közös konferenciát szervezett az I. világháborút lezáró békerendezésről, a két intézmény levéltári forrásaira vonatkozóan. A konferencián Magyarországot e recenzió készítője képviselte. A tanácskozás a korszakra és a témára vonatkozó források feltárására és a tudományos munkák eredményeinek ismertetésére fókuszált, az elhangzott előadások írott változatainak közzétételével. A tanulmánykötet hét tematikus fejezetre oszlik. Az első fejezetben a szerzők az I. világháborúban megkötött békeszerződések háború utáni sorsát mutatják be. *Vincent Laniol* a versailles-i szerződés történetét ismerteti: a szerződést 1940-ben a németek elvitték, mivel abban a megaláztatásuk szimbólumát látták, ám a dokumentum a háború alatt elveszett. *Séverine Blenner-Michel* tanulmánya a békeszerződések levéltári iratainak a két háború közötti, valamint a II. világháború alatti és utáni sorsát ismerteti, illetve a levéltári iratok rendezését, digitalizálását mutatja be. *Sylvie Brodziak* a Clemenceau-iratok sorsát tárgyalja. A „Tigris” eredetileg meg kívánta semmisíteni személyes levelezését, de közeli barátai lebeszéltek erről. A szerző leírja a fond tartalmát és a segédletet. *Jean-Marc Delaunay*, Clemenceau külügyminisztere, *Stéphane Pichon* iratainak sorsát ismerteti. A fejezet tanulmányai tanúsítják arról, hogy a békeszerződésekre vonatkozó források rendezése komoly szakmai feladatot jelentett, és az I. világháború utáni békerendezés iratainak egy része háborús pusztulás áldozata lett.

A második fejezet a békekonferencia eddig nem nyilvános levéltári dokumentumait és ismeretlen szereplőinek iratait tárja az olvasók elé. *Henri Laurens* a Párizsban tartózkodó szíriai delegáció kevésbé ismert történetét mutatja be, részben a szíriai küldöttség személyes dokumentumain keresztül. *Pierre Chanceler* a katonai iratok helyzetéről, azok feldolgozásáról és történelmi értékéről ír. Franciaországban a háború alatt a polgári és a katonai közigazgatás párhuzamosan működött, és a békerendezés során a hadsereg fontos és meghatározó szerepet töltött be, ezért a tanulmány külön kitér Foch marsall,

a hadsereg főparancsnokának irataira. Ezek egy részét – mivel a németek elvitték, majd a szovjetek hadizsákmánya lett belőlük – a kilencvenes években Moszkvából szállították vissza a francia Hadügyminisztérium Levéltárába.

A harmadik fejezet a békeszerződések aláírása és azok hatályba lépése közötti időszakokkal foglalkozik. *Jean-Philippe Dumas* Millerand politikáját mutatja be az 1920 és 1924 közötti időszakban. A tanulmány részletesen ismerteti a Millerand és Briand közötti rivalizálást, az eltéréseket és hasonlóságokat – az utóbbi elsősorban abban mutatkozott meg, hogy a háború utáni status quo megtartásában milyen diplomáciai eszközöket tartottak követendőnek. *Anne Liskenne* tanulmánya a győztesek közötti ellentéteket és a levéltári iratok elhelyezésének nehézségeit foglalja össze. A fejezet külön érdekessége, hogy két tanulmány a Törökországgal 1920-ban, a trianoni szerződéshez hasonló feltételekkel Sèvres-ben (*Claire Mouradian*), illetve Lausanne-ban 1923-ban megkötött szerződések történetét tárgyalja (*Alexandre Toumarkine*). Mindkét tanulmány történelmi érzékenységet jelzi, hogy a konferencián a résztvevők között heves vita alakult ki az események megítélésében, elsősorban az örményekkel és a görögökkel szembeni török politikai és katonai viszonyulás vonatkozásában.

A tanulmánykötet negyedik fejezetében a határok megállapítása kapcsán kiírt népszavazások történetét ismertető tanulmányok, illetve egy, a jóvátételi kérdésekkel foglalkozó írás található. *Pierre Gombert*nek a Felső-Szilézia sorsára vonatkozó tanulmánya elsősorban Henri Ponsot diplomata levéltári irataira alapoz, de nemcsak az I. világháború utáni időszakra fókuszál, hiszen ismerteti a II. világháború utáni kitelepítéseket és a német polgári lakosság ellen elkövetett atrocitásokat is. Szintén a német határokra vonatkozó népszavazások levéltári iratait mutatja be *Samuel Gibiat* tanulmánya. A fejezet hiányossága, hogy a nyugat-magyarországi népszavazás még csak említés szintjén sem jelenik meg. *Roseline Salmon* tanulmánya a Versailles-ban, Saint-Germain-en-Laye-ban, Neuillyben és Trianonban megkötött békeszerződések jóvátételre vonatkozó részeivel, azok levéltári iratainak sorsával foglalkozik.

Az ötödik fejezetben a háború utáni békerendezésekhez készült térképekkel ismerkedhetünk meg, illetve *Isabelle Davion* hosszú tanulmányában azokkal a francia szakértőkkel, akik a békeszerződéshez háttéranyagokat és térképeket készítettek. *Jean-Paul Amat* és *Michel Georges* a francia levéltárakban található térképek és rajzok gyűjteményét mutatják be, a balkáni országokra fókuszálva. *Agnès Chablat-Beylot* a kelet-európai és a levantei térség határainak sorsát eldöntő területrendező bizottságoknak a francia külügyi levéltár nantes-i levéltárában található levéltári iratait ismerteti.

A hatodik fejezetben *Robert Frank* professzor a Documents Diplomatiques Français 2013-ban megjelent új köteteit tárgyalja, amelyekben az 1918 és 1920 közötti időszakra vonatkozóan publikáltak forrásokat. Noha ezek részben már megjelentek, de a forráskiadvány tartalmaz olyan dokumentumokat is, amelyeket eddig nem publikáltak. *François Lagrange* a Hadtörténelmi Múzeum kiállítását ismerteti meg az olvasókkal. *Elke von Boeselager* a német Külügyminisztérium Levéltárában az I. világháborút lezáró békeszerződésekre vonatkozó német levéltári fondokat mutatja be.

A hetedik fejezetben kaptak helyet a külföldi (görög, magyar és török) levéltárak ismertetésével foglalkozó tanulmányok, ahova valójában a német külügyi levéltári iratokra vonatkozó tanulmány is tartozna. *Georgios Polydorakis* a görög külügyi levéltárban az I. világháborúra és az azt követő békerendezésekre vonatkozó levéltári iratokat tárgyalja, de hangsúlyozza, hogy görög szemszögből nézve a háború nem fejeződött be 1917–1918-ban, így a százéves évfordulóra vonatkozó megemlékezések valójában 2022–2023-ban lesznek. *Garadnai Zoltán* tanulmánya a magyar levéltári források ismertetésére és a háború százéves évfordulójára vonatkozó magyar megemlékezések, illetve a háború emlékezetének magyar szempontú értékelésére fókuszál, elsősorban levéltárosi szemszögből. Tanulmányának fő mondanivalója, hogy magyar szempontból nézve az I. világháború emlékezete sajátos ívet mutat, mivel vesztes országgként a magyarok számára a 20. század tragédiáinak kezdetét jelentette. Ugyanakkor forrástani szempontból különlegességet jelent, hogy Magyarországon a polgári közigazgatás nem rendelődött alá a katonai igazgatásnak, így a hétköznapok életére vonatkozóan nagyon gazdag forrásanyag áll a kutatók rendelkezésére, és azoknak eddig alig 10%-a feldolgozott. *Ahmet Kuyas* tanulmánya a török levéltárakat ismerteti, részben a levéltári források születésének körülményeire vonatkozóan, ami jól mutatja, hogy a törökök számára az I. világháború szintén meghatározó élményt jelentett.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a 2018-as konferencia sikeresnek értékelhető, az előadásokat a YouTube videómegosztón meg lehet hallgatni, így a tanácskozáson elhangzott előadások és a konferenciakötetben megjelent tanulmányok közötti eltérések és hasonlóságok is megismerhetők. Magyar szempontból örvendetesnek értékelhető, hogy a történelmi tanulmányok (elsődlegesen Ablonczy Bálint és Ferwágner Péter munkássága) mellett a magyar levéltári szakma is felkerülhetett a Rajnán túli világ térképére. Azt ugyan nem tartom valószínűnek, hogy a franciák irányából látványosan megnövekedne az érdeklődés hazánk és Kelet-Európa háború utáni története iránt, de francia részről az I. világháború utáni békerendezés jelentőségét az 1989–1990-es európai átalakulással állítják párhuzamba, amit *Jean-Yves Le Drian* külügyminiszter a tanulmánykötethez írt ajánlásában, illetve *Georges-Henri Soutou* professzor a kötet végén megjelent összegzésében egyaránt megfogalmaz.

Garadnai Zoltán